

Begeleidende nota bij de toepassing van de
internationale controlestandaarden (ISA's)
bij de controle van de financiële
overzichten¹ van vennootschappen actief in
de diamantsector

¹ In deze nota wordt steeds de term “financiële overzichten” gehanteerd. Deze term viseert tevens de jaarrekening beoogd door het Wetboek van vennootschappen (“W. Venn.”).

Inhoud

Algemene inleiding op de Belgische diamanthandel	3
Controlemoeilikheden voor de bedrijfsrevisoren	3
Doelstelling van deze nota	4
Opdracht van de commissaris	5
1. Algemene ISA-principes	5
2. Schematisch overzicht van de te volgen stappen van de controle van de financiële overzichten	6
Fase 1: Opdrachtaanvaarding en -continuering	10
1. Algemene ISA-principes	10
2. Specifiek voor de diamantsector	11
Fase 2: Het onderkennen en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang en planning.....	13
1. Algemene ISA-principes	13
• Interne beheersing	13
• Voorraad- en goederenbeweging	14
2. Specifiek voor de diamantsector	15
• Interne beheersing	15
• Voorraad- en goederenbeweging	15
Fase 3: Inspelen op de ingeschatte risico's en verkrijgen van controle-informatie	17
1. Algemene ISA-principes	17
2. Specifiek voor de diamantsector	17
Fase 4: Synthese van de opdracht en formulering van het oordeel	18
1. Algemene ISA-principes	18
A. Niet-aangepast oordeel	18
B. Aangepast oordeel.....	18
a) Oordeel met voorbehoud	19
b) Afkeurend oordeel	20
c) Oordeelonthouding	20
2. Specifiek voor de diamantsector	20
Bijlage 1: Schematische voorstelling van het mogelijke gevolg met betrekking tot de waardering van de voorraad op de oordeelsvorming van de commissaris	22
Bijlage 2: Voorbeeld van checklist inzake bepaalde fasen van de audit	23

Algemene inleiding op de Belgische diamanthandel

Het Antwerps handelscentrum voor diamant wordt gereguleerd ter bevordering van de transparantie van de goederen- en geldstromen binnen de Belgische diamanthandel, onder meer:

- het erkennings- en registratiestelsel voor de diamanthandelaars;
- de nauwe goederencontroles uitgevoerd door de FOD Economie in het kader van het zogenaamde “*Diamond Office*”;
- de procedure van de “Kimberley Certificering” (‘KP’);
- de jaarlijkse aangifte van de omvang van de voorraden door alle diamantairs;
- diverse maatregelen verbonden aan het preventieve luik van de Belgische anti-witwas-wetgeving (met o.a. strenge ‘*Know-Your-Customer*’-verplichtingen (‘KYC’)).

De Antwerpse diamanthandel bestaat uit zowel grote, middelgrote alsook een significante groep van kleine diamantairs die cruciaal zijn voor de liquiditeit en diepgang van de diamanthandel.

Eigen aan de Antwerpse diamanthandel is dat diamanten in loten (parcels) worden aangekocht en dat de toegevoegde waarde wordt gecreëerd door het (her)sorteren van deze loten ten behoeve van de specifieke vraag van (eind)klanten. Daarnaast worden diamanten vaak aan ver- of bewerkingshandelingen onderworpen. Daardoor wordt de opvolging van de goederenstroom bijzonder moeilijk.

Controlemoeilijkheden voor de bedrijfsrevisoren

Er werd vastgesteld dat in het verleden de bedrijfsrevisoren met een commissarismaandaat in vennootschappen actief in de diamantsector in heel wat gevallen een oordeel met voorbehoud of een oordeelonthouding tot uitdrukking brachten in hun controleverslag over de financiële overzichten. De verantwoording van dit voorbehoud of de onthouding vond in het algemeen haar oorsprong in het voormelde feit dat er onvoldoende controle-informatie kon worden verzameld omtrent (i) het bestaan van de voorraden en (ii) de waardering van deze voorraden. In de verantwoording werd dan ook vaak gesteld dat omwille van de aard van de verhandelde goederen, er onvoldoende zekerheid kon worden verworven over de kwantiteit en de waardering van de goederen opgenomen in de voorraad.

Bij de controle van de financiële overzichten wordt de commissaris geconfronteerd met volgende specifieke elementen verbonden aan de diamantsector:

- er bestaat geen standaard eenheidsprijs. Elke diamant is immers uniek en zijn prijs en zijn waarde worden onder meer bepaald door vraag en aanbod en de 4 C’s (d.w.z. *cut*, *clarity*, *colour* en *carat*);
- de facturen van diamantfirma’s zijn weinig of niet gedetailleerd. Slechts de totaliteit van het aantal karaten en de aangekochte prijs worden vermeld; niet de prijs, noch karaat van elke steen apart. Hoewel diamanten als groothandelswaar of grondstoffen worden verhandeld in bulk, heeft elke steen ontegensprekelijk zijn eigen karakteristieken;

- het aantal karaten ondergaat wijzigingen ingevolge de diamantverwerking. Op die manier kan geen aansluiting meer worden gemaakt tussen de op de factuur vermelde (en ook aan de FOD Economie gerapporteerde) karaten en het aantal verkochte karaten zoals vermeld in de financiële overzichten. Het klieven, verzagen, slijpen, etc. leiden tot afwijkingen in plus of in min waardoor er in de praktijk ernstige moeilijkheden bestaan inzake voorraadopvolging;
- loten diamant worden ge(her)sorteerd in functie van de specifieke vraag van (eind)klanten; dit is het determinerend businessmodel voor Antwerpen.

Doelstelling van deze nota

Met deze nota worden aandachtspunten aangereikt die nuttig kunnen zijn bij de controle van de financiële overzichten van grote vennootschappen actief in de diamantsector conform de in België van toepassing zijnde internationale controlestandaarden (*International Standards on Auditing* of nog ‘ISA’s’), die de commissaris in de diamantsector kan hanteren. Deze lijst is weliswaar niet exhaustief en bevat aldus slechts een aantal specifieke (voorbeeld)vragen.

Volledigheidshalve wordt in herinnering gebracht dat enkel “grote” ondernemingen (cf. artikel 15 W.Venn.) verplicht zijn om een commissaris aan te stellen ter controle van de financiële overzichten. Gelet op de geldende criteria, kan worden besloten dat per vandaag slechts circa 400 diamantbedrijven aan deze verplichting moeten voldoen.

Deze nota vervangt in geen geval de toepassing van de internationale controlestandaarden of ISA’s.

Meer in het bijzonder, wenst deze nota te verduidelijken in welke omstandigheden een commissaris gebeurlijk een niet-aangepast oordeel (*‘unqualified’* of *‘clean opinion’*) tot uitdrukking kan brengen, dan wel een aangepast oordeel (*‘qualified opinion’*).

Het weze echter benadrukt dat te allen tijde niet voorbij gegaan mag worden aan de individuele beoordeling en afweging in elke specifieke situatie door de commissaris (d.i. het zgn. *‘professional judgment’*).

Deze nota maakt per hoofdstuk en/of fase van de controleopdracht een onderscheid tussen de algemene ISA-principes en de aandachtspunten die specifiek zijn voor de diamanthandel.

Opdracht van de commissaris

1. Algemene ISA-principes

De opdracht van de commissaris volgens het W.Venn. bestaat er onder meer in te controleren of de financiële overzichten een getrouw beeld geven in overeenstemming met het toepasselijk boekhoudkundig referentiestelsel, de naleving van het W.Venn. en van de statuten en werkzaamheden uit te voeren ten aanzien van het jaarverslag opgesteld door het bestuursorgaan van de gecontroleerde entiteit. Overeenkomstig de norm van het IBR *d.d.* 10 november 2009 wordt de controle (audit) van de (geconsolideerde) financiële overzichten van alle entiteiten met betrekking tot de boekjaren afgesloten vanaf 15 december 2014 uitgevoerd overeenkomstig de ISA's.

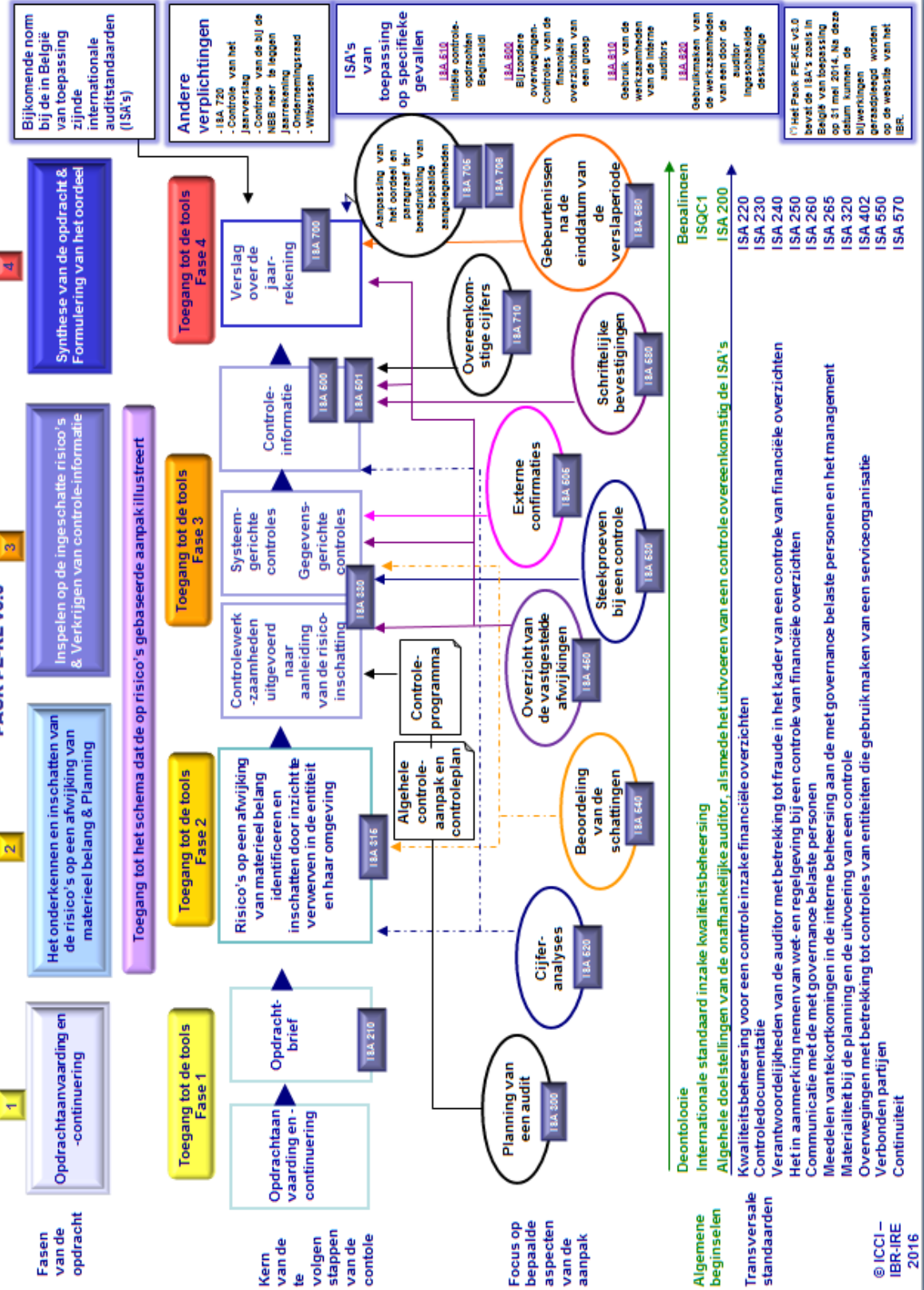
Het belangrijkste doel van de tussenkomst van de commissaris bestaat erin bij te dragen tot het vertrouwen dat de beoogde gebruikers stellen in de (geconsolideerde) financiële overzichten. Dit wordt bewerkstelligd doordat de commissaris een oordeel tot uitdrukking brengt over de vraag of de (geconsolideerde) financiële overzichten in alle van materieel belang zijnde opzichten opgesteld zijn in overeenstemming met het van toepassing zijnde stelsel inzake financiële verslaggeving (*applicable financial reporting framework*). Derhalve zal de commissaris beogen doorheen het uitvoeren van controlewerkzaamheden een redelijke mate van zekerheid (*reasonable assurance*) te bekomen dat de (geconsolideerde) financiële overzichten, die door het bestuursorgaan van de (gecontroleerde) entiteit worden opgesteld, geen afwijkingen van materieel belang bevatten in overeenstemming met het van toepassing zijnde stelsel inzake financiële verslaggeving.

2. Schematisch overzicht van de te volgen stappen van de controle van de financiële overzichten

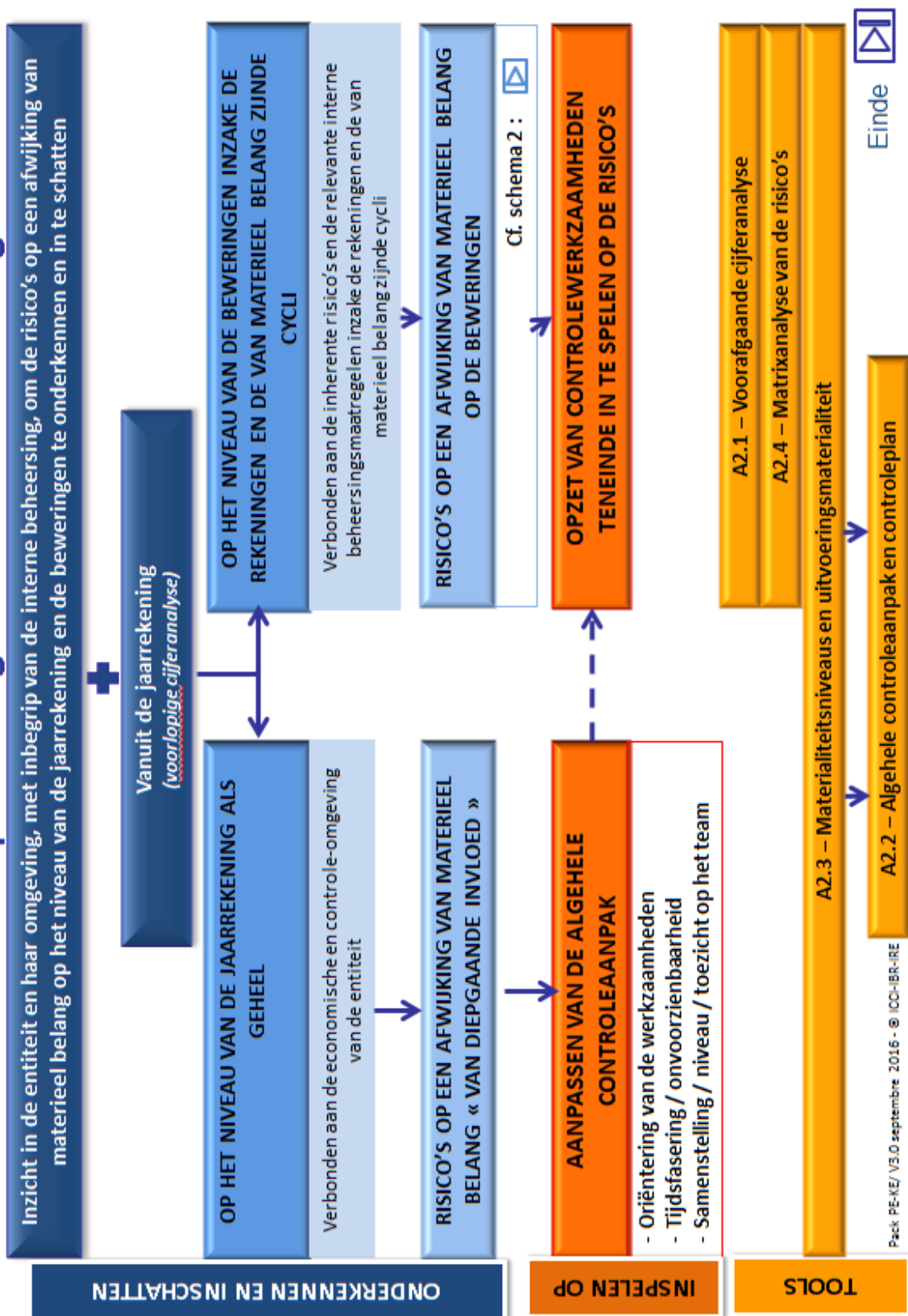
Het uitvoeren van controlewerkzaamheden in het kader van de controle van de financiële overzichten kan volgens het volgende schema summier samengevat worden:

TE VOLGEN STAPPEN VAN DE CONTROLE VAN DE JAARREKENING VAN KLEINE ENTITEITEN (*)

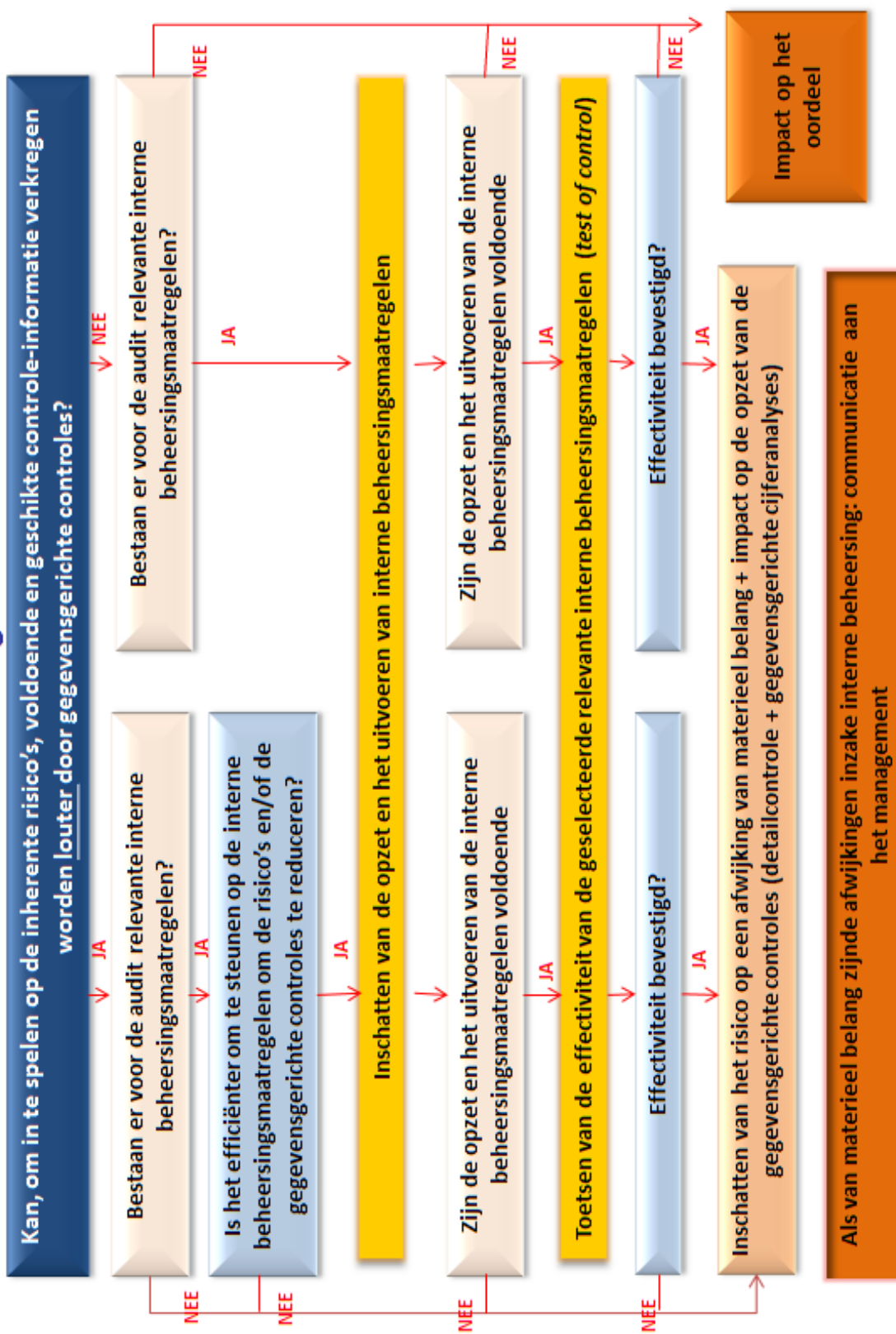
PACK PE-KE v3.0

Schema 1 : op risico's gebaseerde benadering

Schema 2 : Opzet van controlewerkzaamheden voor de van materieel belang zijnde cycli en rekeningen

Voor de « hoge inherente risico's die een bijzonder controleproces vereisen », zijnde de « significante risico's » - bijzonder proces (cf. ISA 315.27 tot 29)
 Pack PE-NE v2.0 / © ICCI - IFR-RE 2014

Fase 1: Opdrachtaanvaarding en -continuering

1. Algemene ISA-principes

De doelstelling voor de commissaris in deze eerste fase is de haalbaarheid van de opdracht te beoordelen met betrekking tot:

- de karakteristieken van de entiteit;
- de structuur van het kantoor van de commissaris en van zijn netwerk;
- de naleving van de fundamentele deontologische verplichtingen en meer bepaald inzake onafhankelijkheid.

De commissaris dient voorafgaandelijk te beoordelen of hij over de noodzakelijke kennis en competenties beschikt om de opdracht te aanvaarden (ISA 210). ISA 210 (par. 7) bepaalt bovendien dat indien de commissaris van de leiding geen toegang krijgt tot de procedures inzake interne beheersing en daardoor op voorhand weet dat hij een onthoudende verklaring zal geven, hij ook de opdracht niet kan aanvaarden (*scope limitation*).

Bij de opdrachtaanvaarding dient ook redelijke zekerheid te worden verworven of de commissaris zijn bevoegdheden, zoals opgenomen in artikel 137, § 1 van het W.Venn., zal kunnen uitoefenen. Meer bepaald dient hij, binnen het kader van zijn opdracht:

- toegang te krijgen tot alle gegevens en bestanden van de vennootschap;
- alle fysieke waarnemingen te kunnen verrichten die hij nodig acht; en
- alle inlichtingen te bekomen van het bestuursorgaan en de aangestelden van de vennootschap.

De commissaris laat hiertoe een aantal expliciete veronderstellingen (welke tijdens de opdrachtaanvaardingsfase besproken werden) door de opdrachtgever bevestigen in de opdrachtbrief, die hieronder worden weergegeven.

1. In het commissarisverslag wordt verklaard dat het bestuursorgaan van de vennootschap verantwoordelijk is voor het opstellen van de financiële overzichten, die een getrouw beeld geven, in overeenstemming met het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel. Zoals in elke andere sector, dient de opdrachtgever er in de opdrachtbrief op gewezen te worden dat deze verantwoordelijkheid van de leiding van de vennootschap onder meer omvat:
 - het opzetten, het implementeren en het behouden van gepaste interne controlemaatregelen die relevant zijn voor het opstellen van de financiële overzichten zodat die geen afwijkingen bevatten, ingevolge fraude of het maken van fouten;
 - de selectie en de toepassing van gepaste grondslagen voor de financiële verslaggeving;
 - het maken van schattingen die gepast zijn in de gegeven omstandigheden;
 - het feit dat het bestuursorgaan de commissaris:
 - alle inlichtingen ter beschikking stelt waarvan het bestuursorgaan kennis heeft en die betrekking hebben op het opstellen van de financiële overzichten, zoals de boekhouding, de daarmee verband houdende documentatie, inclusief de notulen van de raden van bestuur, en de algemene vergaderingen van aandeelhouders, evenals alle informatie en toelichtingen die de commissaris noodzakelijk acht voor de uitvoering van zijn commissarismandaat;
 - alle bijkomende inlichtingen verschaft die noodzakelijk zijn voor de controle en die door de commissaris aan het bestuursorgaan kunnen gevraagd worden;

- vrije toegang verschaft tot de personen binnen de entiteit waarvan hij meent dat het noodzakelijk is om controle-informatie te verkrijgen.
2. Zoals steeds, dient de opdrachtgever verder ook te bevestigen dat hij gedurende de opdracht steeds de nodige documentatie zal bezorgen ter identificatie van zichzelf, de mandatarissen en de uiteindelijke begunstigden.
 3. De opdrachtgever stemt er logischerwijze mee in dat de commissaris om schriftelijke bevestiging zal verzoeken onder de vorm van een bevestigingsbrief omtrent de verklaringen welke een belangrijke impact hebben op de financiële overzichten naar aanleiding van de verslaggeving. Deze jaarlijkse bevestiging zal onder meer bevatten de schriftelijke bevestiging van het management dat zij:
 - hun verantwoordelijkheid erkennen voor het opzetten, implementeren en onderhouden van de gepaste interne beheersing om fraude te voorkomen en te detecteren;
 - de commissaris in kennis zullen stellen van de resultaten van de inschatting door het management van het risico dat de financiële overzichten mogelijke afwijkingen van materieel belang bevatten ten gevolge van fraude;
 - de commissaris op de hoogte zullen stellen van eventuele fraude of vermoeden van fraude waarvan zij kennis hebben en waarbij betrokken zijn: het management; werknemers die een significante rol spelen bij de interne beheersing; anderen (indien de fraude een materieel effect zou hebben op de financiële overzichten);
 - de commissaris in kennis zullen stellen van eventuele aantijgingen van fraude of vermoede fraude die op de financiële overzichten betrekking hebben en waarvan zij kennis hebben gekregen via werknemers, voormalige werknemers, analisten, regelgevende of toezichhoudende instanties of anderen;
 - Indien de opdracht betrekking heeft op een controleopdracht waarbij het voorgaande boekjaar nog niet onderworpen werd aan een controle door een commissaris, is het aangewezen om in de opdrachtbrief ook melding te laten maken van het feit dat hiertoe controles zullen dienen uitgevoerd te worden op de openingsbalans van het eerste boekjaar van de mandaatperiode.

2. Specifiek voor de diamantsector

Het weze allereerst herhaald dat bovenstaande principes dienen te worden nageleefd in elke sector, niet alleen in de diamantsector. Anders gezegd, voormelde principes moeten niet strenger of verschillend geïnterpreteerd worden in de diamantsector.

In de opdrachtbrief kan ook aan de opdrachtgever gevraagd worden een aantal specifiek aan de diamanthandel gerelateerde elementen, die tijdens de opdrachtaanvaardingsfase besproken werden, te bevestigen.

Ter illustratie, enkele vragen die kunnen worden gesteld:

- beschikt de opdrachtgever over een voorraadbeheersysteem dat voldoende aangepast is aan de omvang en de karakteristieken van haar activiteiten ?
Gelet op de specifieke kenmerken van de diamanthandel is het zinvol om stil te staan bij het door de opdrachtgever gehanteerd voorraadsysteem, waarbij geen enkel systeem *a priori* wordt uitgesloten, voor zover deze voldoen aan voormelde basisprincipes. De onderliggende basisregel is dat het noodzakelijk, doch voldoende is dat de commissaris door de opdrachtgever een adequate toegang wordt verleend tot het gehele voorraadbeheersysteem en dat dit een voldoende garantie biedt van onuitwisbaarheid zodat de commissaris eventuele correcties kan identificeren en nagaan;
- heeft de opdrachtgever in het verleden de waardering van de voorraad geactualiseerd?;

- is de vennootschap of haar aangestelde mandatarissen al dan niet betrokken in een lopend strafonderzoek of een strafzaak?
- werd er al dan niet (bewarend) beslag gelegd op (een deel van) de voorraad?
- werd er voorraad in consignatie gegeven of ontvangen? Werden deze transacties boekhoudkundig verwerkt in overeenstemming met de vigerende wetgeving?

In de opdrachtbrief kan verwezen worden naar de eventuele noodzaak om beroep te doen op een extern expert voor het testen van de fysieke inventarisopname per einde boekjaar en de waardering van de voorraad, alsook de impact op de verslaggeving bij het ontbreken ervan.²

Conform ISA 210, zal de commissaris – net zoals in elke andere sector – zich de vraag stellen of hij de opdracht kan aanvaarden indien het bestuursorgaan niet of onvoldoende ingaat op bepaalde van materieel belang zijnde elementen.

² In dit verband kan tevens melding worden gemaakt van het feit dat AWDC, als officiële vertegenwoordiger van de Antwerpse diamantsector, een strategisch initiatief heeft genomen om een lijst van onafhankelijke experts met ervaring in het waarden van diamanten ter beschikking te stellen waar diamantondernemingen en/of revisoren (of andere belanghebbenden) terecht kunnen voor het waarden van voorraden. Bij deze nota wordt een lijst van onafhankelijke experts toegevoegd.

Fase 2: Het onderkennen en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang en planning

1. Algemene ISA-principes

De doelstelling voor de commissaris in deze tweede fase is het verwerven van een grondig inzicht in de entiteit, met inbegrip van haar interne beheersing met het oog op het onderkennen en inschatten van de risico's op een afwijking van materieel belang op het niveau van de financiële overzichten. De commissaris is verantwoordelijk voor het vaststellen van de algehele controleaanpak en het ontwikkelen van een controleprogramma, waarbij de nadruk wordt gelegd op de impact op de voorziene controlewerkzaamheden van de onderkende risico's op een afwijking van materieel belang. Hierbij moet hij in acht nemen of de opbrengstverantwoording (*revenue recognition*) en het risico op het doorbreken van interne beheersingsmaatregelen door het management (*management override of controls*) vermoede frauderisico's zijn. De commissaris bepaalt de aard, tijdsfasering en omvang van de controlewerkzaamheden (zowel voor wat de systeemgerichte als gegevensgerichte controles betreft).

De doelstelling van de auditor is het identificeren en inschatten van de risico's op een afwijking van materieel belang op het niveau van de financiële overzichten en beweringen als gevolg van fraude of van fouten, door inzicht te verwerven in de entiteit en haar omgeving, met inbegrip van haar interne beheersing, zodat een basis wordt verkregen voor het opzetten en implementeren van manieren om op de ingeschatte risico's op een afwijking van materieel belang in te spelen. (ISA 315, "Risico's op een afwijking van materieel belang identificeren en inschatten door inzicht te verwerven in de entiteit en haar omgeving", par. 3)

- *Interne beheersing*

Als onderdeel van het risico-inschattingsproces dient de auditor te bepalen of er geïdentificeerde risico's zijn die op grond van zijn oordeelsvorming significante risico's vormen. Bij het toepassen van deze oordeelsvorming dient de auditor de effecten van interne beheersingsmaatregelen die op deze risico's betrekking hebben, buiten beschouwing te laten.

Bij het inschatten van de risico's op afwijkingen van materieel belang en het opzetten van manieren om op deze risico's in te spelen, houdt de auditor rekening met de interne beheersing van de entiteit.

Het interne beheersingssysteem van de entiteit moet een afwijking die een impact van materieel belang op de financiële overzichten zou kunnen hebben, tijdig voorkomen of detecteren en corrigeren. Een performant intern beheersingssysteem bestaat uit vijf componenten:

- **Interne beheersingsomgeving:** de interne beheersingsomgeving is de fundering voor effectieve interne beheersing, die voorziet in structuur en discipline voor de entiteit. De interne beheersingsomgeving zet de toon van een organisatie en beïnvloedt daarmee het bewustzijn van de interne beheersing onder haar medewerkers (bijv. beschikt de vennootschap over ethische waarden en integriteitsregels, een missie, een groepsstructuur, enz.?).
- **Risico-inschattingsproces:** het management moet de bedrijfsrisico's die relevant zijn voor de doelstellingen van de financiële verslaggeving periodiek identificeren en evalueren.

- **Het voor de financiële verslaggeving relevante informatiesysteem, met inbegrip van de daarmee verband houdende bedrijfsprocessen, en de communicatie:** een informatiesysteem bestaat uit infrastructuur (fysieke en hardwarecomponenten), software, mensen, procedures en gegevens. Veel informatiesystemen maken uitgebreid gebruik van informatietechnologie (IT). Zij zorgen voor het identificeren, vastleggen, verwerken en verspreiden van informatie waardoor de verwezenlijking van de doelstellingen van de financiële verslaggeving en de interne beheersing wordt ondersteund.
- **Interne beheersingsactiviteiten die relevant zijn voor de controle:** de vennootschap moet handmatige en/of geautomatiseerde interne beheersingsmaatregelen implementeren teneinde de geïdentificeerde risico's, met inbegrip van de risico's die uit het gebruik van IT voortkomen, te voorkomen of te beperken.
- **Monitoring van interne beheersingsmaatregelen:** de vennootschap moet beoordelen of de voor de financiële verslaggeving relevante interne beheersingsmaatregelen effectief zijn.

Bij de inschatting van het risico en de interne beheersingsmaatregelen in de verkoopcyclus zal de commissaris het resultaat van onder meer volgende risico-inschattingswerkzaamheden in overweging nemen:

- de door de entiteit gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving met betrekking tot opbrengstverantwoording en voorzieningen voor dubieuze debiteuren;
- het bedrag van de verkoop aan verbonden partijen;
- adequate scheiding tussen de goederen die in consignatie werden verzonden naar klanten en de aan klanten verkochte goederen;
- ouderdomsanalyse van de vorderingen en analyse van de kredietvoorwaarden;
- concentratierisico met betrekking tot de verkopen en vorderingen op bepaalde tegenpartijen;
- interne beheersing met betrekking tot de beleidslijnen en procedures voor kredietbeheer;
- analyse van de brutomarge.

Indien betekenisvolle tekortkomingen in de interne controle worden vastgesteld, dient de commissaris hierover schriftelijk verslag uit te brengen aan het bestuursorgaan in overeenstemming met ISA 265 (“*Het communiceren van tekortkomingen in de interne beheersing aan degenen belast met governance en management*”).

- *Voorraad- en goederenbeweging*

Bij de inschatting van deze inherente risico's en van de interne beheersingsmaatregelen in de cyclus voorraad- en goederenbeweging, zal de commissaris het resultaat van onder meer volgende risico-inschattingswerkzaamheden in overweging nemen:

- analytische procedures op de voorraad (gemiddelde prijzen, gemiddelde rotatiesnelheid, etc.);
- waarderingsregels en waarderingsmethodiek gehanteerd door het bestuursorgaan;
- het mogelijk bestaan van moeilijk verkoopbare of traag roterende partijen in voorraad;
- mogelijke manipulatie van omzet en winst;
- het bestaan van een voorraadbeheersysteem dat aangepast is aan de aard en omvang van de activiteit en dat onder meer:
 - toelaat om een duidelijk onderscheid te maken tussen goederen in eigendom en

- goederen in consignatie;
- de traceerbaarheid van de goederen van aankoop tot en met verkoop toelaat (zie weliswaar infra onder punt 2);
- een kostprijsregistratie van de goederen behelst.

2. *Specifiek voor de diamantsector*

Bij het beoordelen en nagaan van interne beheersingsmechanismen moet rekening worden gehouden met de grootte en omvang van een individuele diamanthandelaar (zie *supra*).

- *Interne beheersing*

De interne beheersing van diamanthandelaars kan volgende kenmerken vertonen:

- Het betreft door de eigenaar bestuurde ondernemingen met een actieve betrokkenheid van de eigenaar-bestuurder en weinig of geen personeel;
- In dergelijk geval is functiescheiding doorgaans (zeer) beperkt. De actieve betrokkenheid van de eigenaar-bestuurder kan bepaalde risico's die voortkomen uit een gebrek aan functiescheiding beperken of zij kan andere risico's doen toenemen, zoals het risico dat interne beheersingsmaatregelen door het management worden doorbroken.
- Er bestaat geen vastgesteld risico-inschattingsproces.
- Ongeacht deze omstandigheden moet de auditor inlichtingen inwinnen over de geïdentificeerde risico's en de wijze waarop er door het management op wordt ingespeeld.
- De ondersteunende informatiesystemen (facturering, voorraadbeheer, consignaties, enz.) zijn in veel gevallen zelfstandig werkende en niet aan boekhoudsoftware gekoppelde systemen.
Dit hoeft als zodanig geen probleem te vormen maar de entiteit moet wel aansluitingen maken tussen het boekhoudsysteem en de ondersteunende informatiesystemen.

Vermits de accounting functie gewoonlijk is uitbesteed aan een professionele dienstverlener (derde partij) moet ISA 402 (“*Overwegingen met betrekking tot controles van entiteiten die gebruik maken van een serviceorganisatie*”) in acht worden genomen.

- *Voorraad- en goederenbeweging*

Ter illustratie kunnen volgende voorbeelden van bedrijfsrisico's in de diamantsector gegeven worden:

- het markt-/prijs-/volatiliteitsrisico van ruwe en geslepen diamanten, zoals bepaald door vraag en aanbod op de wereldmarkt;
- het kredietrisico met betrekking tot binnen- en buitenlandse debiteuren;
- de potentiële afhankelijkheid van een beperkt aantal klanten en/of leveranciers;
- het “toeleveringsrisico” aangezien een groot deel van de wereldproductie van diamanten wordt geleverd door een beperkt aantal grote leveranciers.

Ter illustratie kunnen volgende voorbeelden van frauderisico's gegeven worden:

- vatbaarheid voor onrechtmatige toe-eigening als gevolg van de aard van de goederen;
- de gangbare marktpraktijk van consignatie van goederen als gevolg waarvan de bewaarnemer van de goederen (geadresseerde) verschilt van de rechtmatige eigenaar

- van de goederen (afzender);
- het risico van winstmanipulatie.

Een risico – specifiek gerelateerd aan de manier waarop diamant in Antwerpen wordt verhandeld (business model) – dat aandacht verdient, heeft betrekking op het bestaan en de waardering van de rubriek “voorraden”.

Allereerst dient te worden herhaald dat terzake de algemene Belgische boekhoudregels gelden: zo worden actiefbestanddelen in regel op de balans opgenomen tegen aanschaffingswaarde, onder aftrek van gebeurlijke afschrijvingen en waardeverminderingen. Specifiek wat o.m. voorraden betreft, geldt daarnaast dat een waardering tegen de lagere marktwaarde moet worden gehanteerd (deze lagere waarde dient mogelijks te worden gecorrigeerd indien achteraf deze marktwaarde opnieuw hoger wordt). Eén en ander wordt ook vooropgesteld in de onderliggende Europese Richtlijn 2013/34/EU.

Deze richtlijn hanteert eveneens historische aanschaffingswaarde of vervaardigingsprijs als vertrekpunt voor de waardering per afsluitdatum. Hoewel de richtlijn de mogelijkheid voorziet voor de Lidstaten om bijzondere (waarderings)regels te voorzien voor speciale categorieën van activa (niet zijnde financiële instrumenten), heeft België hier per vandaag geen gebruik van gemaakt.

Terwijl de commissaris er steeds dient naar te streven om maximale transparantie te bekomen op het vlak van de voorraadssystemen, kan door bepaalde activiteiten (verwerken en (her)sorteren van loten) de ‘*single stone*’-traceerbaarheid uiterst moeilijk zijn. De commissaris moet een redelijke mate van zekerheid (*reasonable assurance*) kunnen bekomen dat de voorraadwaardering geen afwijking van materieel belang bevat. In die zin bevat Bijlage 2 bij deze nota een illustratieve interne-controle-vragenlijst inzake de goederenbeweging (opvolgbaarheid/traceerbaarheid van de voorraad) en inzake de kostprijswaardering van de goederen, die de commissaris gebeurlijk kan gebruiken in deze tweede fase.

Tot slot weze ook in dit verband herhaald dat, naargelang de omstandigheden, de commissaris, ter aflevering van een *unqualified opinion*, tevens een beroep kan doen op een expert teneinde hem bij te staan in de controle van de voorraad (cf. ISA 620, “*Gebruikmaken van de werkzaamheden van een door de auditor aangestelde deskundige*”), onder meer inzake:

- het bijwonen en controleren van de fysieke inventarisopname van de voorraad;
- het inschatten van de marktwaarde (*net realisable value*) van de voorraden, teneinde de noodzaak tot eventuele waardeverminderingen te evalueren, in toepassing van artikel 69, § 1 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001.

Fase 3: Inspelen op de ingeschatte risico's en verkrijgen van controle-informatie

1. Algemene ISA-principes

De doelstelling voor de commissaris in deze derde fase is de uitvoering van het geheel van de door de commissaris in fase 2 geplande controleprocedures (toetsing van de interne beheersingsmaatregelen en gegevensgerichte controles) die hem een redelijke mate van zekerheid verschaffen dat de financiële overzichten geen afwijking van materieel belang bevatten.

Overeenkomstig ISA 320 (*“Materialiteit bij de planning en uitvoering van een controle”*) worden afwijkingen, met inbegrip van weglatingen, afzonderlijk of gezamenlijk, van materieel belang geacht indien daarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat zij een invloed zullen hebben op de economische beslissingen die gebruikers op basis van de financiële overzichten nemen. Deze materialiteit zal door de commissaris steeds in overweging dienen genomen te worden bij het plannen en uitvoeren van de controle.

Overeenkomstig ISA 450 (*“Evaluatie van tijdens de controle onderkende afwijkingen”*) dient de commissaris de impact te beoordelen van de geïdentificeerde afwijkingen op de verdere controle en van eventuele niet-gecorrigeerde afwijkingen op de financiële overzichten.

2. Specifiek voor de diamantsector

De commissaris zal, op grond van zijn professionele oordeelsvorming en zijn professioneel kritische instelling, in het bijzonder met betrekking tot de voorraden en de goederenbeweging, een aantal gegevensgerichte en systeemgerichte controles uitvoeren in functie van de risico-analyse. Deze controles kunnen onder meer bestaan uit volgende procedures:

- het toetsen van de door het bestuursorgaan opgegeven marktprijzen van de goederen in voorraad met behulp van technieken zoals afloopcontrole, ouderdomsanalyse, algemene prijslijsten en het beroep doen op een extern expert;
- het controleren van het voorraadsysteem met het oog op het vaststellen van een correcte verwerking van de goederenbeweging in karaten ;
- het uitsturen van externe bevestigingen inzake verstuurde en ontvangen consignaties;
- het toetsen van de procedures inzake fysische voorraadopname door het bijwonen van de voorraadopname en het uitvoeren van steekproeven. De commissaris zal daarbij beroep kunnen doen op een externe expert, indien hij dit noodzakelijk acht ter aflevering van een unqualified opinion.

Fase 4: Synthese van de opdracht en formulering van het oordeel

1. Algemene ISA-principes

De doelstelling van de commissaris in deze vierde fase bestaat erin te komen tot een samenvatting van de bevindingen en conclusies van de werkzaamheden van de commissaris op basis van de verkregen informatie en meer bepaald de resultaten van de systeemgerichte en gegevensgerichte controles.

Overeenkomstig de ISA's dient het verslag over de financiële overzichten een oordeelsparagraaf te omvatten. Er bestaan twee soorten van oordeel: een niet-aangepast oordeel (oordeel zonder voorbehoud) en een aangepast oordeel. Dat laatste kan verwijzen naar een oordeel met voorbehoud, een afkeurend oordeel of een oordeelonthouding.

A. Niet-aangepast oordeel

Een niet-aangepast oordeel (*unqualified opinion*, ook wel *clean opinion* genoemd) dient, overeenkomstig paragraaf 35 van ISA 700 ("*Het vormen van een oordeel en het rapporteren over financiële overzichten*"), tot uitdrukking te worden gebracht indien de commissaris voldoende en geschikte controle-informatie heeft verkregen dat de financiële overzichten vrij zijn van een afwijking van materieel belang.

B. Aangepast oordeel

Zoals in ISA 705 ("*Aanpassingen van het oordeel in de controleverklaring van de onafhankelijke auditor*") wordt verduidelijkt, dient het oordeel van de commissaris te worden aangepast enerzijds indien de financiële overzichten een afwijking van materieel belang bevatten, en anderzijds indien de commissaris niet in staat is om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen dat de financiële overzichten geen afwijkingen van materieel belang bevatten.

Verder zal de commissaris zijn professionele oordeelsvorming toepassen aangaande het al dan niet van materieel belang zijn (*materiality*) en het al dan niet van diepgaande invloed zijn (*pervasiveness*) van het (mogelijk) effect van de aangelegenheid die aan de basis ligt van de aanpassing van het oordeel.

Schematisch ziet dit er als volgt uit:

<i>Aard van de aangelegenheid die tot de aanpassing leidt</i>	<i>De oordeelsvorming van de commissaris over de diepgaande invloed van de gevolgen</i>	
	<i>Van materieel belang maar zonder diepgaande invloed (Material)</i>	<i>Van materieel belang en met diepgaande invloed (Material en pervasive)</i>
De financiële overzichten bevatten een afwijking van materieel belang	Oordeel met voorbehoud (a)	Afkeurend oordeel (b)
Onmogelijkheid om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen	Oordeel met voorbehoud (a)	Oordeelonthouding (c)

Met diepgaande invloed is een term die binnen de context van afwijkingen wordt gebruikt om de gevolgen of mogelijke gevolgen voor de financiële overzichten te beschrijven van eventuele afwijkingen die niet zijn gedetecteerd als gevolg van de onmogelijkheid om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen.

Gevolgen met een diepgaande invloed op de financiële overzichten zijn die welke, op grond van de oordeelsvorming van de commissaris:

- niet beperkt zijn tot specifieke elementen, rekeningen of posten van de financiële overzichten;
- indien ze wel daartoe beperkt zijn, een substantieel deel van de financiële overzichten vertegenwoordigen of zouden kunnen vertegenwoordigen; of
- met betrekking tot toelichtingen, van fundamenteel belang zijn voor het begrip dat de gebruikers hebben van de financiële overzichten.

a) Oordeel met voorbehoud

Eigen aan het oordeel met voorbehoud is het feit dat het (mogelijk) effect van de aangelegenheid die de aanleiding vormt voor het aanpassen van het oordeel door de commissaris als van materieel belang doch niet als van diepgaande invloed (*not pervasive*) op de financiële overzichten wordt beschouwd. Dit kan zowel gebeuren in de situatie dat de financiële overzichten een afwijking van materieel belang bevatten, als in de situatie waarbij de commissaris, bijvoorbeeld om redenen van een van materieel belang zijnde beperking in de uitvoering van de controle (*scope limitation*), niet in staat is voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen dat de financiële overzichten vrij zijn van afwijkingen van materieel belang.

b) Afkeurend oordeel

Eigen aan het afkeurend oordeel is het feit dat het effect van de afwijking op de financiële overzichten, zowel als zijnde van materieel belang als van diepgaande invloed (*pervasive*) op die financiële overzichten wordt beschouwd. Dat betekent dat het tot uitdrukking brengen van een oordeel met voorbehoud door de commissaris als onvoldoende wordt geacht in de gegeven omstandigheden van de controleopdracht.

c) Oordeelonthouding

De commissaris formuleert een oordeelonthouding indien hij niet in staat is voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen in de gegeven omstandigheden (bv. omwille van redenen van een beperking in de uitvoering van de controle), en deze situatie zowel als zijnde van materieel belang als van diepgaande invloed op de financiële overzichten wordt beschouwd.

Een beperking in de uitvoering van de controle (*scope limitation*) kan voortvloeien uit het feit dat de commissaris geen toegang krijgt tot de nodige informatie of tot de interne beheersingsmaatregelen of op andere wijze onvoldoende inlichtingen bekomt van het bestuursorgaan of de aangestelden van de vennootschap, zodat hij in de onmogelijkheid verkeert om voldoende bewijskrachtig materiaal te verzamelen teneinde een oordeel te kunnen vormen over de financiële overzichten. Hij zal dan normalerwijze een oordeelonthouding formuleren.

In dergelijk geval zal de commissaris moeten beoordelen of hij zijn mandaat niet moet neerleggen (cf. art. 135 W.Venn.).

2. Specifiek voor de diamantsector

In volgende gevallen kan er sprake zijn van een aangelegenheid die aanleiding kan geven tot het aanpassen van het oordeel van de commissaris:

- de interne beheersingsmaatregelen m.b.t. de voorraadadministratie bevatten ernstige tekortkomingen m.b.t. de opvolgbaarheid van de goederenstroom, dewelke niet kunnen opgevangen worden door gegevensgerichte testen;
- de commissaris heeft, ondanks zijn verzoek, geen beroep kunnen doen op een expert bij het bijwonen en controleren van de fysieke voorraadopname en/of de procedures van fysieke voorraadopname waren onvoldoende om voldoende zekerheid te verschaffen over het bestaan van de voorraden;
- de commissaris heeft onvoldoende zekerheid verkregen (via expert of op alternatieve wijze) inzake de marktwaarde van de goederen in voorraad teneinde de noodzaak tot eventuele waardeverminderingen te evalueren, in toepassing van artikel 69, § 1 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001;
- voor zover de interne beheersingsmaatregelen m.b.t. de voorraadadministratie geen of duidelijk onvoldoende kostprijsgegevens bevatten teneinde de vennootschap in staat te stellen om haar voorraad te waarderen aan aanschaffingswaarde, in toepassing van artikel 69, § 1 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001.

Het is aan de commissaris om te oordelen of de aangelegenheid als van materieel belang (*material*) is en een voorbehoud moet worden uitgedrukt dan wel als van diepgaande invloed (*pervasive*) op de financiële overzichten dient te worden beschouwd en aldus een afkeurend oordeel dan wel een oordeelonthouding dient te worden geformuleerd.

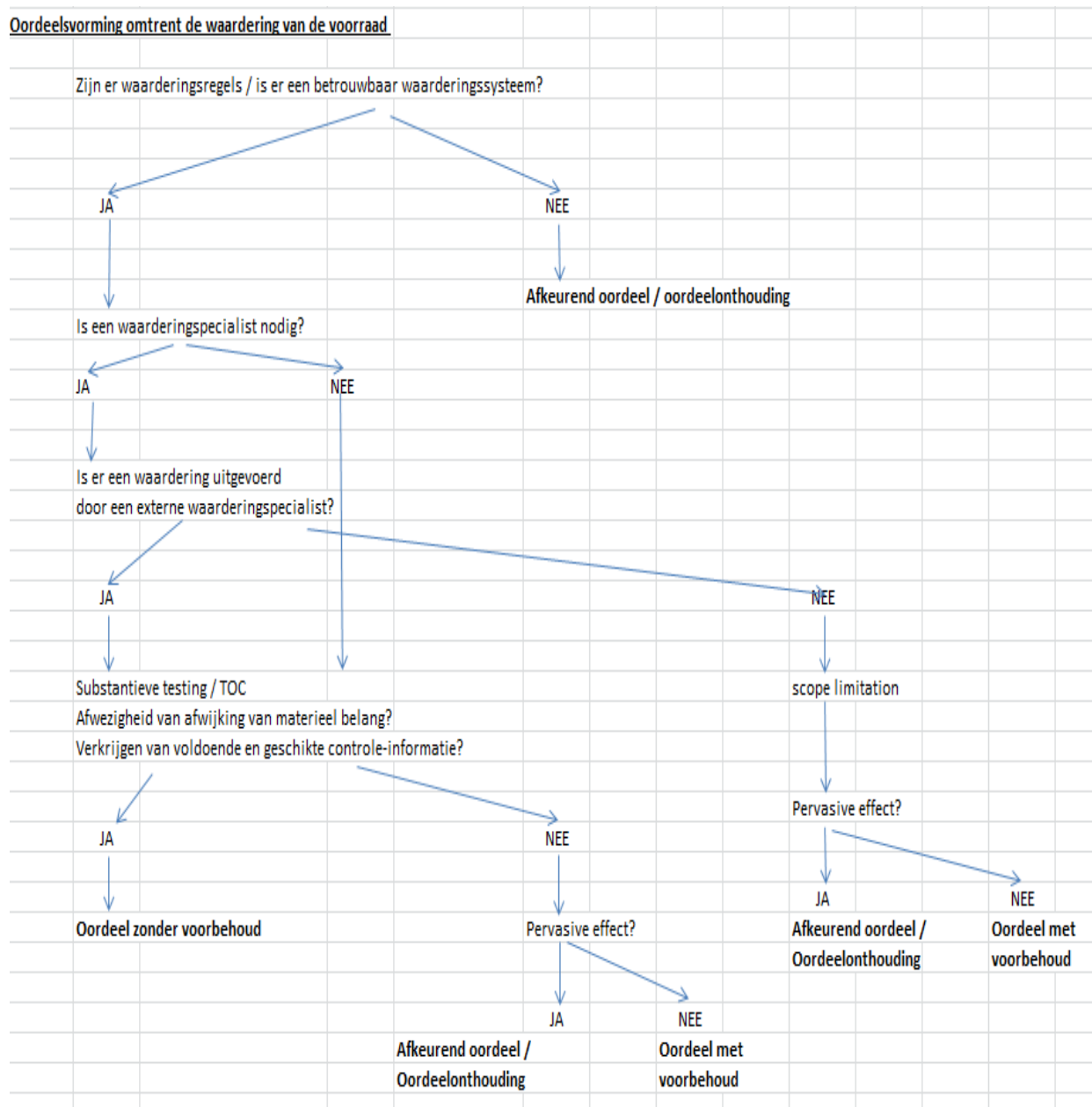
* * *

Bijlage 1: Schematische voorstelling van het mogelijke gevolg met betrekking tot de waardering van de voorraad op de oordeelsvorming van de commissaris

Bij deze voorstelling wordt steeds uitgegaan van het feit dat de commissaris bij elke stap zijn professionele oordeelsvorming (*professional judgment*) dient toe te passen.

Deze schematische voorstelling is enkel bedoeld als hulpmiddel voor de commissaris bij de toepassing van zijn *professional judgment* en is niet absoluut bindend.

Voor dit bedrijfsrisico moet gekeken worden naar het soort van oordeel dat van toepassing is omtrent het bedrijfsrisico teneinde een oordeel tot uitdrukking te kunnen brengen over het getrouw beeld van de financiële overzichten als geheel.

Bijlage 2: Voorbeeld van checklist inzake bepaalde fasen van de audit

<p>Voorraadcyclus: interne beheersingsmaatregelen inzake de goederenbeweging (R, Po en Pr).</p>	<p>Onderstaande vragen zijn indicatieve vragen die kunnen worden gebruikt bij het beoordelen van de interne beheersingsmaatregelen op het niveau van beweringen voor de voorraadcyclus. Het voorraadbeheersysteem van de entiteit moet de traceerbaarheid van alle goederen toelaten, (geen individuele opvolgbaarheid en traceerbaarheid ('single stone'-niveau)) van aankoop tot en met verkoop (waaronder de processen zoals het sorteren, consigneren en produceren van goederen), alsook een adequate scheiding tussen goederen in eigendom van de vennootschap en goederen ontvangen in consignatie.</p> <ul style="list-style-type: none">• Beschikt de vennootschap over een voorraad verwerkings-systeem dat toelaat een betrouwbaar auditspoor vast te stellen voor de goederen-beweging van aankoop tot en met verkoop?• Betreft het een handmatig systeem, een Excel-gebaseerd systeem, extern verworven of intern ontwikkelde software?• Beschikt de vennootschap over gebruikershandleidingen, systeembeschrijvingen, programmadocumentatie teneinde de bedrijfscontinuïteit en een doeltreffend gebruik van het systeem te waarborgen?• Is er een adequate functie-scheiding tussen autorisatie, bewaring, registratie en controle?• Is er een aansluiting gemaakt tussen de karaatbeweging vermeld in de administratieve documenten en de goederen-beweging vermeld in het voorraad verwerkingssysteem?• Hoe worden de transacties in het systeem geboekt? Is elke transactiepost (aankoop, verkoop, consignatie, retourzendingen, slijpen, sorteren, enz.), gestaafd met transactiegegevens in de vorm van facturen, productie-verslagen, verzendings-documenten, enz.?• Zorgt het systeem voor een toereikend auditspoor dat de traceerbaarheid van alle
---	--

	<p>goederen van aankoop tot en met verkoop toelaat (bij het nagaan van de traceerbaarheid dient door iedere bedrijfsrevisor zelf nagegaan te worden hoe hij dit het best organiseert; dit zal afhankelijk zijn van de grootte en de activiteit van de onderneming)? Waarborgt het systeem een opvolging en waardering van retourzendingen van voorraden (naar leveranciers of van klanten) die gekoppeld zijn aan de oorspronkelijke bestelling van diamanten?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zorgt het systeem voor een passend onderscheid tussen in consignatie ontvangen goederen en aangekochte goederen? • Ingeval certificaten zijn verkregen voor geslepen diamanten, bevat het voorraadstelsel een verwijzing naar deze certificaten? • Levert het systeem te allen tijde betrouwbare inventarisatie-verslagen? Verstrekken deze inventarisatie-verslagen voldoende gedetailleerde informatie (inclusief de locatie van de voorraden) om het management of personeel in staat te stellen de fysieke inventaris te vergelijken met de inventaris-lijst? • Organiseert het management regelmatig tellingen van voorraden waarbij de fysieke inventaris wordt vergeleken met de voorraadverslagen? Worden de verschillen op een adequate wijze geanalyseerd en opgevolgd? • Worden de goederen voldoende beveiligd? Is er een kluis voorzien? Zijn de kantoren uitgerust met camera's? Is de ingang van de vennootschap beveiligd met een sluisdeur? Wordt de toegang tot het gebouw beveiligd (identiteitskaart-controles, toegangscontroles, enz.)? • Zijn de goederen in bewaring voldoende verzekerd? Zijn de naar klanten of geadresseerden verschepte goederen voldoende verzekerd?
--	---